

ИЗВОДИ ИЗ ИНТЕРВЈУА ИЗ ЛИСТА ДЕКАДА ИЗ 1995. ГОДИНЕ

Дебитовала је са седамнаест година на страницама листа *Пречицом* где је објавила прве приповетке. Затим је писала песме које је објављивала по часописима, а 1983. објавила је збирку песама *Градови у оиледалима*. Њен први роман *У ѿиџрази за Књиѿом* добио је награду Удружења пољских издавача као најбољи деби 1993/94. године, и постао култни роман, критика га је сјајно прихватила, мада књиге у тренутку њеног успона, 1994. године, уопште није било на тржишту.¹

Роман *У ѿиџрази за Књиѿом*² обраћа се широкој, масовној публици, али се тамо ипак кријумчаре садржаји за елитистичког читаоца. Смишљајући термин за такву литерарну врсту, вид мултифункционалне стварчице, будући да свет данас граби брзим корацима напред, сковала је фразу „кревет у плакару“ – на њему се може спавати, а склопив је за подизање у усправан положај, те се тако претвара у плакар.

Одувек је била прозни писац, поезију је писала само као студенткиња док је живела у студентском дому. Увек је водила дневник. Он ју је научио да дисциплинује свој језик, да овлада различитим формама. Писање је за њу метафизички процес. Верује да писање не долази „из центра“, него с периферије свести. Будући да је од почетка писала о временски и просторно удаљеним местима, била је свесна да ће то бити врста пастиша, јер како би иначе Пољакиња ХХ века која живи у Пољској могла написати роман чија се радња догађа у Француској ХVII века? Због тога се појавила потреба за дистанцом. На првом роману се учила писању: испрва се појавила само визија људи који одлазе у поход по велику Књигу, и помислила је да се то лепо дâ расклопити, баш као кревет у плакару. И није знала како ће се књига завршити. Почетак обично има, појављује јој се слика која је визија завршетка, јер она мисли у сликама. Због тога су многе њене књиге екранизоване.

И док је први роман *У ѿиџрази за Књиѿом* у неку руку идеолошки, ангажовани роман, допушта ти да верујеш у нешто – друге њене књиге лишавају вере, помало се претварају у филозофски трактат, јер њена метода је чуђење, вид осетљивости на неочигледност и убеђење да је све вредно описа. Тако су и Букером награђени *Бејуни*, по речима Миљенка Јерговића, „фантастична, и само наоко, на прву ријеч комплицирана, а заправо крајње привлачна, читљива и јасна књига. (...) Приповједајући о другима, она приповједа о себи, као што затим из ње извиру сви други ликови. Живот је, бегунство је, низање полифоних структура, живот је прелазак из једне у другу, у трећу,

¹ Слично се десило и код нас, кад смо сазнали да је Олга Токарчук добила Букерову награду, њене *Бејуне* нисмо могли наћи ни у једној књижари. (Прим. ѿрев.)

² Српско издање: Нолит, Београд, 2000, с пољског превела Милица Маркић. (Прим. ѿрев.)

у петнаесту личност. На психијатријском одјелу сваке болнице такво што је обухваћено дијагнозом шизофреније. У књижевности, међутим, друкчије бива...³

И *Бејуни*, али и претходне њене књиге говоре о дошљаку, о туђости, о долажењу из неког непознатог правца, о припадности неком другом времену, језику, простору, свету. Бегуни, или „странци“, како су названи у *Православној енциклопедији*, то су они који се вечито премештају у простору и на тај начин измичу ђаволу, јер је свако стајање у месту излагање себе његовим моћима, јер је свако пристајање на укотвљеност у нормама прописаним једном засвагда, у канонима, догмама, конвенцијама – једна врста гашења живота, насиље над виталношћу и људскошћу. Бегуни су, уједно, и протагонисти здраве анархичне утопије, и по речима саме Олге Токарчук: „Тај свет је имао мрву слободе коју смо ми изгубили. Нама презимена служе за контролу идентитета. Анархисти су својој деци намерно надевали компликована имена да би систему отежали контролу, а ми смо данас нумерисани људи. (...) И не само што смо нумерисани, него смо се, као савременици пострелигијског друштва, прометнули у вернике нових религија – науке и економије, јер оне су сад главне детерминанте наших живота, дефинишу свет од почетка до краја, као некада религија.“

Верује у синхроничност догађаја, у то да постоји некакав виши, јасан поредак изнад нас, врста структуре у коју смо уписани. О томе, напослетку, говоре *Књије Јаковљеве*, круна стваралаштва Олге Токарчук, вишеструко награђен роман који доноси реверс Сјенкјевичеве *Трилоије*, слику идеализоване, затворене, монолитне и племићке Пољске чистог национално-католичког идентитета. Друго дно познате историје показују *Књије Јаковљеве*, откривајући на истим тим територијама постојање Јевреја, Јермена, Турака, Рутена, Украјинаца, постојање других вероисповести попут јудаизма, ислама, православља, и њихових необичних и тајанствених фракција и секти, уводи нас у свакодневни живот сељака, надничара, ситних убогих трговаца и сиротиње која је тумарала, прелазила границе, увозила из Турске хашиш и разне егзотичне идеје, борећи се за голи опстанак. Том таквом, другачије виђеном историјом, успела је да шпенадлом прободу балон, јер је деконструисала стереотип чистоте пољско-католичког идентитета, доводећи на историјску сцену заборављене, потиснуте, и у званичној историји незабележене франкисте, јеврејске расколнике којима је разбијање ондашњих обавезујућих религијских оквира живота омогућило да стргну са себе окове окупационе друштвене хијерархије и попну се високо на класној лествици и заузму важна места у пољском грађанском друштву, својом акултурацијом уткају себе у пољски колективни идентитет и постану неодвојив део онога што се назива пољски дух. Јер, као што каже Олга Токарчук: „Бивало је боље и горе, али те две нације су срасле као нигде на свету и створиле су недељиву, интегралну целину.“

Када пише, чулност почиње да господари над разумским представама, тешко јој је да раздвоји измишљено и замишљено од онога што делује стварно, и због тога је Олга Токарчук особа која сама за себе каже да нема своју биографију, да је саткана од свих личности о којима пише, и да је њена биографија многосижејна. „Смисао писања

³ Миљенко Јерговић, „Пољакиња која је данас већа и значајнија од сваке награде коју може добити“, у: *Лушарњи лисџи*, 24. мај 2018. (Прим. ђрев.)

је у томе да у једном тренутку оставиш самог себе, и да постанеш неко други; та личност почиње да ти узима и црпе животну енергију, биографију, искуства, доживљаје; створене личности међу собом говоре и стварају односе, и тако, корак по корак, настају романи“ – наводи у свом наступу у оквиру циклуса „Аутор! Аутор!“ Института за књигу из 2013. А док пише роман, настоји да буде усредсређена, да не пише рецензије са стране, јер стрепи да би јој се тиме пореметио увид у свет.

У роману *Е. Е. („Ерна Елцнер“)* писала је о духовима, испитујући ставове људи према ономе што је непознато, што још увек није добило свој назив. Тада се пресељавала из Валбжиха у Вроцлав, тамо се одиграва радња романа, детаљно је реконструисала топографију града, улица, кућа у којој је живела породица Елцнер. Још чува металну кутију за паковање сендвича на којој је написано име Валтера Фромера, до које је дошла игром случаја, она ју је инспирисала. Валтер Фромер је у роману потекао из те кутијице, позајмила је његово име и презиме. А када је доцније показала пријатељу ту кутију с речима: „Види, то је Фромерова кутија“, он је спонтано реаговао: „Одакле ти то, немогуће?!“

Тако се у књижевнику преплићу стварни и нестварни свет, књижевност се чулно проживљава. За Олгу Токарчук литература еволуира из бајки, она је преношење мита, а мит садржи више истине од конкретне повести, јер се историја губи у појединости-ма, у субјективним интерпретацијама. Мит показује образац према ком се дешавају ствари, и романи увек причају о истом, само на различите начине.

О истости у различитом сведочи и сам њен стил живота и писања – крајем деведесетих, била је традиционално позиционирана књижевница – кућа, породица, материнство, рад. Раздвојеност природе свако у себи може препознати. Олга Токарчук, с једне стране, тежи свеколикој могућој слободи, а с друге, негује потребу за сигурношћу. Има кућу, добре услове за писање, све је како треба, али све време расуђује како је суштина свега – променљивост, процес. „Уопште не треба радити на силу, борити се, гурати се напред, чак и не радити на себи. Допусти да се самом себи десиш. Заузми онај лежећи положај као да си на води, и препусти јој се да те носи. Само тада не мораш питати ‘куда?’“

(С њољској ѡревела Милица Маркић)